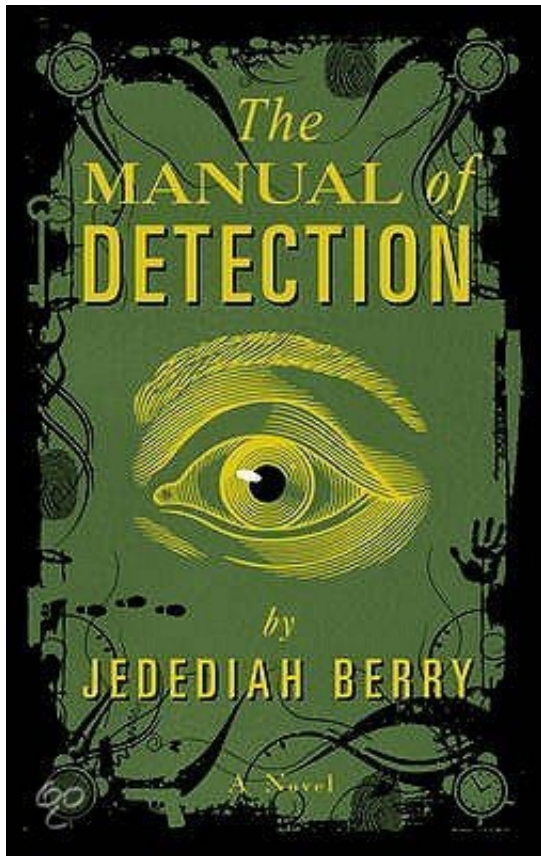

Welwillende auteurs

Al voordat ik aan de Vertalersvakschool was begonnen, wist ik wat ik uiteindelijk als eindvertaling wilde inleveren: een fragment uit *The Manual of Detection* van Jedediah Berry. Sinds dat boek toevallig op mijn pad kwam toen ik in 2007 tijdelijk iemand bij een uitgeverij verving, kon ik er niet over uit dat geen enkele uitgeverij in Nederland het wilde of durfde uitgeven. En dat terwijl ik zo vaak (als persklaarmaker) boeken onder ogen krijg waarvan ik denk: voor wie, waarom, waartoe? Het paste niet in het fonds van de uitgeverij waar ik zat, maar waarom hapte geen enkele andere Nederlandse uitgever toe? Andere landen zagen het wel zitten: in Portugal, Duitsland, Frankrijk, Italië, Spanje, Turkije, Rusland en Japan verschenen vertalingen. Maar in Nederland bleef het stil.

Niet alleen wát er verteld wordt boeide me, ook de manier waarop. Neem de eerste zin: *Lest details be mistaken for clues, note that Mr. Charles Unwin, lifetime resident of this city, rode his bicycle to work every day, even when it was raining.* Een ijzersterke opening. Het ritme, het langzame, zorgvuldige. Ik zat er meteen in en wilde onmiddellijk doorlezen. Het regende, het was grauw weer, iemand reed op een fiets naar zijn werk, en er was iets aan de hand. Deze zin luidt een oneindige hoeveelheid complicaties in: hier zal niets zijn wat het lijkt, dat voel je met je klompen aan! Het zorgvuldig geconstrueerde, maar niet té geconstrueerde taalgebruik dat vanaf pagina één zijn stempel op het boek drukt, met ouderwetse woorden en zinswendingen die trage gebeurtenissen trachten te beschrijven - ik vond het geweldig.

Ouderwets taalgebruik

In het boek wordt Unwin, die *clerk* is bij een onderzoekskolos, The Agency genaamd, na de verdwijning van T.S. Sivart, de detective voor wie hij altijd werkte, plotseling tot detective bevorderd. Tot zijn grote schrik, want hij heeft daar de vaardigheden en de opleiding niet voor en is bovendien helemaal niet in deze beslissing gekend. Samen met zijn assistent probeert hij uit te zoeken waar Sivart gebleven is en wie er achter de misdaden zit die Sivart met zijn hulp had proberen op te lossen, zoals De Diefstal van Twaalf November.

Dat laatste vond ik een meestervondst: die twaalfde november was door de schurk Enoch Hoffmann verdonkeremaand zonder dat iemand het in de gaten had. Iedereen was door het sinistere, sluwe gekonkel van Hoffmann van de elfde meteen overgegaan op de dertiende november. Zelfs restaurants hadden hun specialiteit van de twaalfde overgeslagen! Nou ja, zo'n boek dus.

Omdat het wel duidelijk was dat de stijl van dit boek een zeker ouderwets taalgebruik behoeft, ging ik me aanvankelijk te buiten aan woorden als 'ofschoon', 'niettegenstaande', 'vermits', 'nochtans', 'doch' enz. Maar toen ik mijn eerste vertaling doorlas, merkte ik dat ik het veel te dik had aangezet. In plaats van een licht ironische toon was er een loodzwaar, pompeus bouwsel ontstaan, zonder de humor die in het boek juist over elke pagina dartelt. Ik heb het vervolgens afgezwakt: niet elk 'beginnen' vertaalde ik met 'aanvangen', niet elk 'gaan' werd 'zich begeven', voor 'noch' schreef ik soms gewoon 'ook niet'. Zo ruimde het al aardig op.

Regenscherm

Maar er was meer. Het woordgebruik was uiterst origineel en soms zo dubbelzinnig dat het in het Nederlands moeilijk te evenaren was. Eerst iets over dat originele woordgebruik. Al op de eerste pagina stond een woord dat niet bestaat, maar dat zo sprekend is dat ik eindeloos heb zitten puzzelen op een equivalent. *Though inconspicuous by nature, as a bicyclist and umbrellist Unwin was severely evident.* Een paar zinnen hiervoor is uitgelegd dat Unwin een methode heeft uitgevonden om zijn geopende paraplu aan zijn stuur te haken, zodat hij gewoon met twee handen aan het stuur kan fietsen zonder nat te worden. Ik zie de *umbrellist* dus voor me, ik kan hem uittekenen, alleen moet ik hem nog in woorden zien te vangen. Met enige hulp bedacht ik voor *bicyclist* het Nederlandse woord 'pedaalridder'. Dat heeft iets heldhaftigs; een ridder heeft niet alleen de connotatie van iets uit vroeger tijden, maar ook van strijd, van vechten. Het woord *umbrellist* moest dezelfde uitgang krijgen als ridder, -er dus. 'Paraplutist' viel daarom af. 'Parapludrager' vond ik niet leuk: te duidelijk, te fantasieloos. Misschien kon ik meer kanten op met een synoniem voor paraplu: regenscherm. En zo kwam ik op het woord 'regenscherm', dat zowel 'paraplu' als 'schermer' in zich heeft, en die schermer vond ik een geschikte broeder voor de ridder. 'Hoewel hij van nature niet opviel, was hij als pedaalridder en regenscherm prominent aanwezig.' Dat werd uiteindelijk mijn vertaling.

Verfstofjes

The Manual of Detection is - ongelofelijk maar waar - een debuutroman, en het toeval wil dat in het

manuscript dat ik had ontvangen het e-mailadres van de auteur vermeld stond. Omdat ik toch wel met behoorlijk wat details in mijn maag zat, en ook met problemen die het detail ontstegen, besloot ik hem te mailen. De auteur was opgetogen, geïnteresseerd en hulpvaardig, en we begonnen aan een uitgebreide mailwisseling. En dan beland je soms zomaar in een druk heen-en-weer over één enkele alinea... Bijvoorbeeld over de volgende passage. Het gaat om een deur met aan de bovenkant glas, waar letters, die daarop *inscribed* waren, zijn weggeschraapt. Er staat:

The name inscribed there had been scraped away, and only recently: black flecks of paint still clung to the frame.

Wat ik me afvroeg was: hoe kon je nou zien dat dat recentelijk gebeurd was? Ik vroeg het de auteur. Hij antwoordde: *The idea is simply that the previous occupant's name has been scraped away, and some flecks of the paint can still be seen.* Oké, maar dat snapte ik wel. Het ging mij om dat recentelijke.

Jedediah: *'Let's see, I think I'm not explaining the paint thing quite right. The idea is that the flakes of paint are dry old paint (not fresh wet paint). They're clinging to the frame because they've just been scraped off. Think of it as paint dust: the name that was there (Sivart's name, actually) was just scraped off. Now the window is blank, nothing on the glass at all. But on the frame at the bottom of the window, you have the dry dust flakes from the old name. They've fallen and settled there.'*

Goed, die stukjes droge verf, of verfstofjes, die liggen daar, dat snapte ik nog steeds, maar toch bleef mijn vraag over het tijdstip staan. Ik durfde het eigenlijk niet meer te vragen; hoe pietluttig kun je zijn? Uiteindelijk mailde ik hem toch nog een keer; ik vermeldde dat het eigenlijk totaal niet belangrijk was, maar dat ik bedoelde: *if paint is scraped off, then how can you know that it has been scraped off recently?* Met het naschrift: *But alright, if you say paint dust, that would be a sign that the scraping has taken place not so long ago... Not so long ago is weliswaar niet helemaal hetzelfde als recently, maar ik vond mezelf zo'n zeur worden en ik wilde laten zien dat ik het wel snapte... Jedediah reageerde weer meteen: 'And I think you've got me with the paint! How would he know that? Well, I trust you to handle it as you see fit...'*

Een ander probleem was de dubbelzinnigheid van het woord *mystery*. Dat woord komt ettelijke malen in het boek voor, maar heeft niet altijd dezelfde betekenis: soms duidt het op een raadsel, soms op iets wat te maken heeft met een misdrijf. De auteur speelt met die twee betekenissen. En omdat die dubbelzinnigheid in het Nederlands niet bestaat, moest ik soms kiezen: schrijf ik hier raadsel of mysterie, of gebruik ik hier een woord dat meer in de richting zit van misdrijf? De auteur schreef daar het volgende over: *'I'm thankful to you for picking up on the double meaning intended, and will trust that you'll make the right choice in each case (as it were!). The meaning dips more in one direction or the other sometimes, as you've no doubt noticed.'* Waarna ik regelmatig speelde met een vraag van de auteur: *imagine the word mystery wouldn't exist, what word would you use instead?* Dat hielp, maar het vervelende was wel dat de dubbelzinnigheid, of het mysterie zo je wilt, daarmee in de vertaling uit de tekst verdwenen was.

Functies

Daarnaast waren er ook nog lastige namen van instellingen en functies: *The Agency*, *Watcher*, *Overseer*. Hoe die te vertalen zonder de 'sfeer' te bederven? Over één woord wil ik nog even wat kwijt. Binnen de zeer bureaucratisch georganiseerde Agency, zoals het enorme kantoor vol speurneuzen in het boek heet, is sprake van veel verschillende, zeer hiërarchisch georganiseerde rangen en standen. Zo heb je de *clerk*, de *underclerk*, de *messenger*, de *watcher*, de *overseer*, de detective, enzovoort. De hoofdpersoon van het boek, Unwin, is aanvankelijk *clerk*. Maar hoe vertaal je dat? Allereerst had ik het vermoeden dat het woord 'clerk' in het moderne Engels geen veelgebruikte term meer is, al herinnerde ik me nog wel de film *Clerks* (1994) van Kevin Smith, waar zelfs een *Clerks II* (2006) op is gevolgd. Inderdaad beaamde de auteur: *'Clerk is not at all common in English, and very much archaic. It's meant to be a bit old fashioned, even somewhat anachronistic. And, for that matter, probably a bit European in tone to the American ear. We haven't had a clerk since Bartleby, as far as I can tell.'* Die Bartleby had ik niet paraat, maar die kwam dus bij Melville vandaan (halverwege de 19e eeuw). Ik mailde hem dat het Nederlandse 'klerk' ook een tamelijk ouderwets woord is dat nu eigenlijk niet meer gebruikt wordt om een bepaalde functie aan te duiden. Ook stipte ik de film *Clerks* aan, waarop hij antwoordde: *'It's funny, just after sending my last email, I remembered the Kevin Smith film. So, you're right! But the word is still fairly uncommon, I think. I think klerk will be right.'*

Ik had hem een hele lijst synoniemen gestuurd: Commies, Werknemer, Ondergeschikte, Ambtenaar, Functionaris, Kantoorchef, Gerant, Commies, Assistent, Klerk, Kantoorman, Kantoorklerk, Kantoorbediende, Kantoorknecht, Kantoorschrijver, Pennenvoerder, Heimschrijver. Daarop antwoordde hij: *'That list of clerk synonyms is fantastic — mind if I post it online somewhere?'*

En zo kwam die hele rij Nederlandse woorden op zijn facebookpagina terecht.

Ik ben nu halverwege. Ik weet zeker dat ik de mailwisseling ga missen als ik het boek af heb.

Kortom, warm aanbevolen: Jedediah Berry, *The Manual of Detection*. Het boek wordt momenteel op de [site van de BBC](#) (heel goed) voorgelezen door Toby Jones.